

Plató

Teoria política
En busca de la ciutat justa

Curs 2020/2021
Història de la Filosofia
Roger Fusté

Índex

- Teoria política?
- Introducció
- Fets biogràfics rellevants
- A l'origen del projecte polític descrit a la *República*
- La resposta de Sòcrates: construcció de la polis ideal.
- La ciutat platònica (ciutat 3)
- Teoria de l'ànima: les tres parts en conflicte
- El vincle ànima < ---- > ciutat
- Un punt espinós: el paper dels productors
- Altres aspectes de la ciutat platònica

- Un exercici per concloure
- Per entrenar-te... preguntes i respostes!
- Selectivitat

Teoria política?

Abordarem en aquest dossier la teoria política de Plató. Examinarem les propostes polítiques que fa i els motius que el duen a elaborar-les.

Abans, però, un aclariment: **què vol dir ‘teoria política’?**

Quan parlem de teoria política ens referim a les teories que un autor crea per respondre a **preguntes** del tipus:

Qui ha de governar?

Qui ha de tenir el poder?

D'on provenen les lleis?

Com podem fer que el poder sigui just?

Com seria una societat més justa?

Fixem-nos que no són preguntes en absolut gratuïtes (preguntes només per entretenir-se o passar el temps) sinó que tenen o poden tenir un gran impacte històric i social.

Molt sovint, **les teories polítiques que creen els filòsofs són intents de respondre a problemes polítics i socials que sacsejaven el seu temps** (problemes com ara la corrupció, els conflictes socials, les guerres, la pobresa, el benestar, etc.) i que eren sovint objecte de debats molt vius (entre partidaris de diferents posicions i persones amb interessos i perspectives contraposades).

La successió d'aquests conflictes i de les teories que s'han elaborat per respondre-hi ha anat conformant a poc a poc la nostra manera de pensar i de ser. Les solucions que aporta Plató ens poden semblar erràtiques, però no podem oblidar que és el primer autor de la tradició occidental en elaborar una teoria política completa i a escriure obres filosòfiques que tenien com a missió principal intentar **repensar la societat** del seu temps -cosa que, per sort, encara fem avui i és, potser, més necessària que mai.

Introducció

Amb alguna excepció puntal, Plató viurà al llarg de tota la seva vida en una Atenes on regna la democràcia.

En el panorama de la seva època, es destaquen diferents tipus de règims i discursos polítics. Cada règim o discurs polític respon d'una manera diferent a una pregunta central:

Qui ha de governar? Qui ha de tenir el poder?

Vegem algunes respostes.

La **resposta democràtica** → ha de governar el **demos**, és a dir, el poble, la **majoria** social (pobra), les decisions s'han de prendre en comú.

La **resposta tirànica** → ha de governar el més **fort** (Trasímac, un dels personatges de la República, defensarà aquesta tesi)

La **resposta oligàrquica** → han de governar els més **rics**, una minoria social privilegiada.

Esparta, per exemple, una de les ciutats rivals d'Atenes, tenia un model polític basat en la força militar. Governava una minoria que destacava pel seu origen social elevat i per les seves qualitats guerreres.

Per origen social i per entorn familiar, Plató pertany a les capes altes de la societat, de tendència política oligàrquica (pensen que han de governar els rics) i desconfia profundament de la democràcia (considera que el poble no té les qualitats morals i intel·lectuals necessàries per governar correctament).

Per Plató, però, ni el criteri de la força, ni el de la majoria, ni el de la riquesa són bons criteris per escollir qui ha de governar.

Plató proposarà una altra resposta que desenvoluparà sobretot en el llibre la *República*¹, tot i que no és l'única obra en què aborda de manera directa qüestions polítiques².

Abans, però, d'entrar en la seva teoria política, repassem alguns fets biogràfics importants.

¹ Tots els textos de Selectivitat de Plató provenen d'aquesta obra.

² Plató escriurà també cap al final de la seva vida, dues obres polítiques més, *El polític* i *Les lleis*, tot i que l'obra política central seguirà sent la *República*: es diu que, en el seu llibre de mort, encara estava retocant algunes pàgines d'aquest llibre. Sense entrar-hi en detall, val la pena senyalar que hi ha canvis de plantejament importants en els tres llibres, sobretot pel que fa a la manera com Plató pensa que es pot aconseguir realitzar el seu projecte polític (en el *Polític* assumiria una veu més autoritària).

Fets biogràfics rellevants

Hi ha dos esdeveniments biogràfics que considerem que van marcar la seva orientació política.

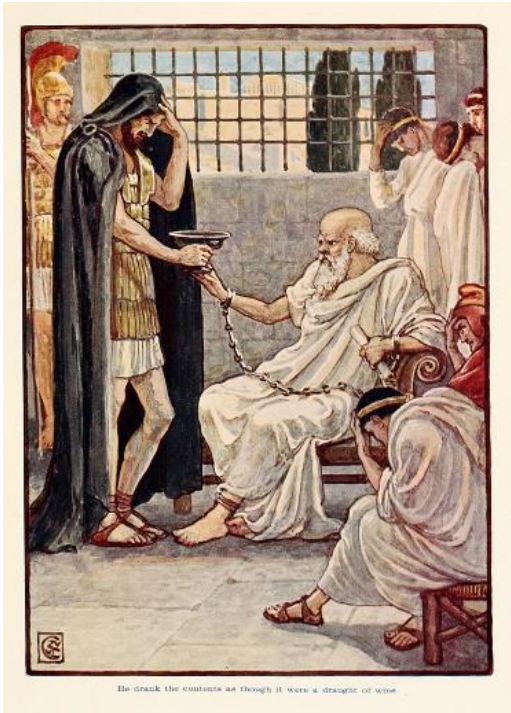
1 El govern dels trenta tirans i el desengany amb l'oligarquia.

El 404 a.C, quan Plató tenia uns 24 anys, hi va haver a Atenes un cop d'estat oligàrquic contra la democràcia. Ell mateix ho explica en una carta autobiogràfica, la Carta VII:

A mi, de jove, em passà el mateix que a molts altres nois. **Vaig decidir dedicar-me a la política de la ciutat** tan bon punt pogué disposar de mi mateix. I, pel que fa als afers públics, vaig trobar-me enmig dels fets següents. La forma de govern d'aleshores *[es refereix a la democràcia]* rebia molts atacs, i va produir-se un canvi de règim; el nou règim fou presidit per (...) **trenta [tirans]** que van ser nomenats caps amb poders supremes. D'aquests ciutadans, resultava que **uns quants eren familiars i coneguts meus**, i de seguida em van cridar com si em convidessin a una activitat que m'esqueia. I em va passar una cosa que no ens ha de fer estrany si tenim en compte la meua juvenesa. **Vaig creure**, en efecte, que l'administració d'aquells homes **portaria realment la ciutat d'una vida injusta a una existència justa**, de manera que parava molta atenció al que feien. Però vaig veure que, **en poc temps, aconseguiren que el règim anterior lluis com l'or**: entre altres coses, un home aleshores d'edat avançada que m'era car, **Sòcrates**, de qui jo gosaria dir que era el més just d'aquell temps, fou enviat amb altres homes a cercar un ciutadà per portar-lo a la força a ser **executat**, a fi que també ell, Sòcrates, prengués part efectivament en els mateixos afers que els governants, de bon grat o a contracor; **no va obeir**, sinó que li semblà millor d'exposar-se a tota mena de perills que no pas fer-se col·laborador de les accions impies d'aquells homes. Jo, observant tot això i encara altres fets semblants d'una importància no pas menor, no ho vaig suportar i em vaig **allunyar** dels abusos de l'època.

Conclusió? L'oligarquia no és capaç, ni de bon tros, de garantir un bon govern, un govern just. Un bon govern no pot basar-se només en la riquesa, no podem deixar el poder en mans de la minoria social dels rics (que tendiran a governar únicament en interès i benefici propi, i no en interès del conjunt de la ciutat).

2. La mort de Sòcrates i el desengany amb la democràcia.

Sòcrates, que durant el govern oligàrquic es va jugar la pell per un opositor democràtic (com explica en la Carta VII), va ser, tanmateix, jutjat per la democràcia restaurada (!).

Aquest fet va marcar profundament Plató i tots els deixebles de Sòcrates, alhora que va contribuir a convertir aquest darrer en una autèntica llegenda³. Quan Sòcrates va morir, l'any 399, Plató tenia uns 29 anys.

Però la conclusió política que en va treure Plató va ser que la **democràcia**, en posar les decisions més importants en mans d'una majoria fàcilment manipulable per tota mena de demagogs i sovint

impulsiva, era una mal sistema polític. No podem deixar el poder en mans de la majoria social pobra (que governarà, a més, com fan els rics, només en interès propi, i no en el de la ciutat sencera).

Plató buscarà una solució política diferent i intentarà dissenyar un projecte de ciutat que superi els conflictes interns i en què els qui governen ho facin mirant realment al bé de tota la ciutat.

3. Viatges a Sicília

Plató realitza fins a tres viatges a Sicília amb l'objectiu d'intentar realitzar el seu projecte polític. En totes tres ocasions, l'experiència és un fracàs i el tirà local (que, en un inici, semblava veure amb bons ulls el projecte de Plató) l'acaba expulsant de males maneres. La vida de Plató correrà perill en aquestes aventures.

³ Costa fer-se a la idea de l'impacte que va tenir Sòcrates en la societat del seu temps i en la història de la filosofia posterior. Com si fos un riu principal, de Sòcrates en comencen a sortir petits rius, que es van diversificant, van agafant camins diferents, van creixent. Deixebles que, inspirats pel mestre, funden escoles i es dediquen a continuar la seva missió filosòfica i a practicar un estil de vida diferent (no hem de perdre mai de perspectiva que a l'Antiguitat la filosofia no era només una activitat de caire teòric, sinó també una activitat pràctica, ètica, vital, que conduïa els seus adeptes a adoptar un estil de vida diferent). Podeu consultar: <http://phylosophyforlife.blogspot.com/2015/12/les-escoles-socratiques.html>

4. Fundació de l'Acadèmia, una escola de filosofia (i política)

Plató se n'adona que el seu projecte polític i filosòfic no podrà realitzar-se a través d'iniciatives únicament individuals. Cal formar un equip, un col·lectiu. L'Acadèmia, l'escola de Plató, tindrà dos objectius: cultivar la ciència i la filosofia, i formar persones capaces d'assumir, si l'ocasió es presenta, funcions de govern. Amb tot, l'escola de Plató era una autèntica escola filosòfica on un punt importantíssim era la llibertat intel·lectual. De fet, era extremadament habitual que els deixebles de Plató qüestionessin radicalment les teories del mestre i en formulessin de noves. Aristòtil serà un d'aquests alumnes que alhora aprenen i qüestionen el mestre.

A l'origen del projecte polític descrit a la *República*

Què origina el debat polític-filosòfic que trobem al llibre de la República? Què condueix Sòcrates-Plató a imaginar el seu projecte polític?

Una discussió entre diversos personatges al voltant de la qüestió de la **justícia** i la **injustícia**. Algunes de les preguntes més punyents que hi ha al centre del debat són:

Qui és més feliç, l'home just o l'home injust?

Si és l'home injust qui sembla més feliç, per què hauríem de ser justos?

D'on provenen les lleis i les normes que hem d'obeir?

Què és exactament la justícia? Què vol dir ser just?

Quin és l'interès de ser just? Per què hauria de ser just si, pel que sembla, la injustícia (mentir, robar, etc.) m'és més beneficiosa?

En què reposa el nostre ordre social i polític?

Etc.

És sens dubte un debat molt interessant i d'una gran actualitat, que Plató ja havia abordat també en altres llibres.

En el llibre que ens ocupa, el que ens interessa veure és el següent: que els personatges que es presenten com a **defensors de la injustícia** (Trasímac, per un cantó, i Glaucó i Adimant, per l'altre, tot i que amb matisos) aconseguixen **acorrallar argumentativament** a Sòcrates, com ell mateix reconeix.

La defensa de Trasímac i companyia implica la construcció d'alguns **arguments poderosos**, com ara:

- La **lleí** és, en el fons, un instrument egoista. És un invent dels governants per conservar el seu **poder**.
- La naturalesa de l'home és el **desig de poder** (*pleonexia* és la paraula tècnica). La societat prové d'un pacte (inestable, precari) en virtut del qual els homes decideixen limitar el seu desig (però tots els homes fan trampes tan aviat com poden per burlar la llei i beneficiar-se a través de la injustícia)
- Si existís un anell màgic que atorgués invisibilitat (l'anomenat "anell de Gígies"), ni l'home aparentment més just es podria estar de **corrompre's** i ja no podria reprimir la seva veritable naturalesa: una natura injusta, egoista.
- La justícia és un invent dels **febles** per protegir-se de la força dels **forts**.
- L'ideal és que els altres pensin que ets just (gaudir de bona reputació), però cometre injustícies d'amagat per beneficiar-te.
- Només som justos per temor que ens titllin d'injustos. La prova és que, quan ningú ens veu, tendim a ser injustos.

Sòcrates necessitarà un llarg treball filosòfic per intentar fer una **contra-proposta convincent**, tal i com, de fet, li demanaven Glaucó i Adimant:

"nadie jamás ha demostrado (...) que la injusticia sea el más grande de los males que pueda albergar el alma dentro de sí mismo, ni que la justicia es el supremo bien. (...) Deseo oír lo que me vas a responder. No te limites a decirnos que la justicia es preferible a la injusticia; explícanos los efectos que ambas producen por sí mismas en quien las practica y hacen que la una sea un bien y la otra un mal."

La resposta de Sòcrates: construcció de la polis ideal

Sòcrates accepta el repte. Per respondre a aquesta qüestió, els proposa el següent→

Posar el focus no en l'individu i en la manera com s'hi presenten la justícia i la injustícia, sinó en la ciutat, ja que, en ser un objecte més gros, serà més fàcil de discernir-hi la justícia. Com si fos un mateix text que, en un lloc (l'individu) està escrit en lletres petites i, en un altre (la ciutat), en lletres grosses i més fàcils de llegir:

“hem de fer aquesta investigació com si algú ens manés llegir de lluny unes lletres petites, i nosaltres fóssim curts de vista. I aleshores hi hagués algú que s'adonés que en un altre lloc hi ha les mateixes lletres, però més grosses i ocupant més espai. Opino que això li apareixeria com tota una troballa; primer llegiria aquestes, i després es fixaria en les petites, a veure si casualment són les mateixes.

(...)

potser en un objecte més gros hi hagi una justícia més grossa i més fàcil d'assimilar. **Per tant**, si ho voleu, **primer mirarem què és la justícia a les ciutats, i després ho examinarem igualment en cada persona**: observarem la paritat del que és més gros en la figura del que és més petit.”

Això conduirà Sòcrates i els seus companys de diàleg a un experiment:

Imaginar el desplegament històric d'una ciutat, des dels seus orígens fins a la seva forma ideal, amb la finalitat d'observar com hi apareixen la justícia i la injustícia i poder-ho aplicar, després, a l'individu.

Aquest desplegament tindrà 3 fases.

Ciutat 1 (ciutat dels orígens, quan els homes s'apleguen per viure en societat, una mica mítica)

Ciutat 2 (ciutat que recorda la ciutat actual, Sòcrates l'anomenarà “la ciutat malalta”)

Ciutat 3 (la ciutat reconstruïda i sanada)

La ciutat platònica (ciutat 3)

En el transcurs del diàleg, Sòcrates i els seus interlocutors s'adonen que, perquè una ciutat funcioni, és indispensable que siguin garantides **tres funcions**:

-**governar**, dirigir

- **protegir**, defensar

- **produir**, treballar

Això els condueix a definir **tres classes** o grups socials, cada un dels quals s'ocuparà de desenvolupar una d'aquestes tres funcions.

Hi haurà un classe de **governants**, una de **guardians** i una de **productors** o artesans.

Com es defineix qui pertany a cada classe social? En funció de què es determina la pertinença a una classe?

Per Plató, la resposta parteix d'un supòsit molt important: que **no tothom serveix per a qualsevol cosa** i que la nostra **naturalesa** ens fa més aptes per a una cosa que per a una altra. Hi ha persones que faran millor de sabaters que de soldats, i d'altres, en canvi, que faran millor de governants que, posem per cas, de constructors de vaixells.

Serà doncs, les característiques d'aquesta naturalesa (parcialment innata i parcialment educable: per Plató, el rol de l'educació és important ja que permet d'acabar de formar i dirigir algunes tendències naturals) que determinaran la funció social que desenvoluparà la persona: tal persona serà més apte per governar, tal altra per fer de guardià, tal altra, finalment, per produir.

En què consisteix, però, més precisament, allò que segons Plató ens diferencia de manera natural?

Per respondre a aquesta pregunta, cal que abordem un moment **la teoria de l'ànima**.

Teoria de l'ànima: les tres parts en conflicte

Plató construeix la seva teoria de l'ànima analitzant les situacions de **conflicte psíquic** (quan, per dir-ho així, ens barallem amb nosaltres mateixos. Segur que tots vosaltres sabeu de quina mena de situacions estem parlant).

Per exemple, imaginem-nos la **situació** següent:

Obro la nevera i de sobte recordo que tinc al congelador un **deliciós gelat de xocolata**. Una part de mi em diu “Mmm que bo, me'l menjaré a cullerades!”. És la part del **desig**, del plaer, de la golafreria. Una altra part, però, surt i diu “No, no. No me'l puc menjar. Ara no és hora i a més no em convé, porta molt de sucre”. És la part de la **raó**. Imaginem, però, que la part del desig és molt forta i continua insistint, tossudament. No hi haurà potser alguna cosa dins nostre que es rebel·larà contra aquesta

insistència del desig i que dirà “Ja n'hi ha prou! He dit que no!” i tancarà la nevera? Aquesta és

la part que Plató anomena **irascible**, una part que té molt a veure amb l'orgull, i que, en alguns casos, pot aliar-se amb la raó.

L'observació d'aquest tipus de situacions el porta a considerar que **l'ànima està dividida en tres parts**, cadascuna de les quals "empeny" cap al seu cantó.

La part racional: és la part que pensa, que calcula, que sospesa les conseqüències, etc.

La part concupiscible: és la part dels desitjos lligats al cos (menjar, beure, desig sexual).

La part irascible: és la part que té veure amb l'orgull, l'ambició, l'honor, el desig de reconeixement, la valentia⁴.

LES TRES PARTS DE L'ÀNIMA

Àmbit racional	PART RACIONAL	Raó. Part més valuosa.
Àmbit irracional	PART IRASCIBLE (possible aliada de la raó)	Part impulsiva, valenta . Aspira a l'honor, al reconeixement, etc.. Desitjos de caràcter més social.
	PART CONCUPISCIBLE	Desitjos corporals (menjar, beure, sexe). Part més baixa.

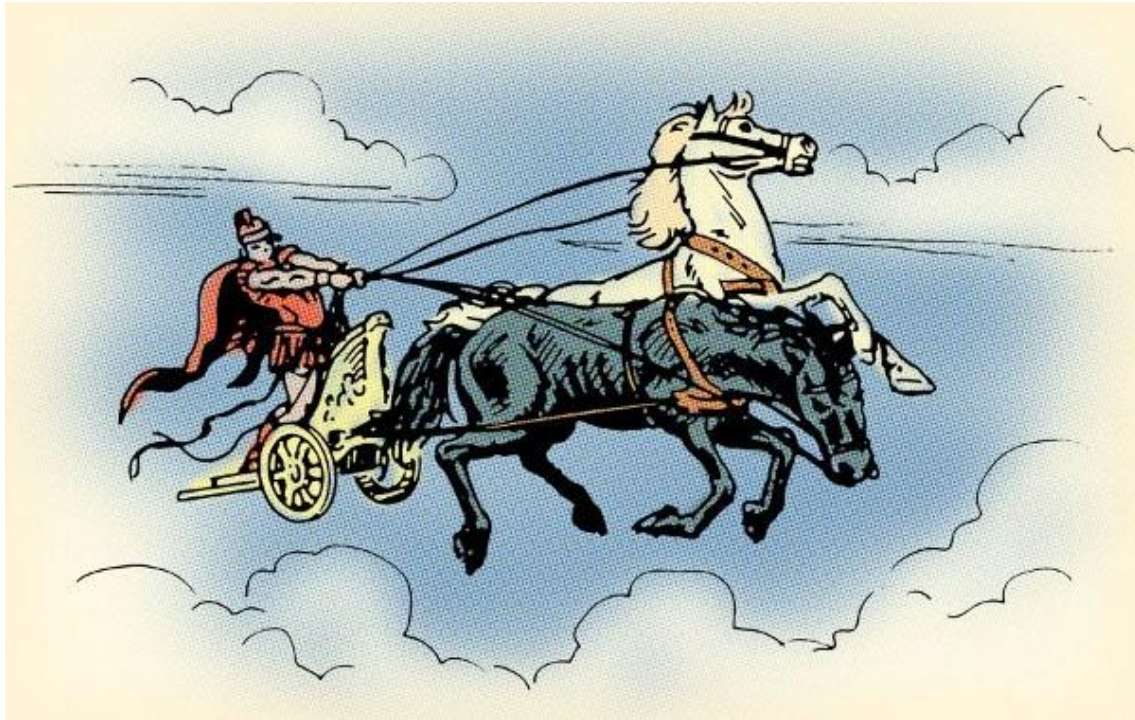
Aquestes tres parts es troben sovint en conflicte, però del que es tracta és de "**posar-hi ordre**" per tal que l'ànima, per dir-ho així, funcioni d'una manera saludable i pugui aspirar a la **felicitat**. Veurem més endavant que per Plató, la felicitat de l'individu dependrà de la seva capacitat d'**endreçar la seva ànima** i de fer que hi regni un **ordre just** entre aquestes tres parts.

Aquí hi haurà una de les esperades respostes als desafiaments de Trasímac (que afirmava, recordem-ho, que l'individu injust és el més feliç perquè fa el que li dona la gana). Sòcrates-Plató respondran que **és impossible que l'individu injust sigui feliç** ja que, en el fons, es tracta d'un individu amb l'ànima completament desendreçada, malalta: no fa el que li dona la gana sinó el

⁴ Per entendre millor la part irascible, mirem un altre exemple: imaginem un soldat que es llança sense dubtar al camp de batalla. Què l'està empenyent? No és, per una banda, el desig (no el mou la set, la gana, ni el desig sexual) però tampoc no és exactament la raó (llançar-se a la batalla no és un acte precisament racional). Plató creu que el que el mou és un tercer principi, una tercera font de motivació: el desig de conquerir honors i reconeixement. Una part impulsiva que jugarà un paper important en la teoria psicològica i política de Plató.

que li dicten els seus **desitjos insaciables**. És, doncs, un esclau, i és impossible que un esclau sigui feliç.

Plató il·lustra aquesta teoria de l'ànima amb un mite que s'ha fet molt famós⁵: **el mite del carro alat**. Fixeu-vos en aquesta imatge:

Plató ens planteja el següent:

L'**auriga**, o conductor, és la part racional.

El **cavall negre** representa els desitjos.

El **cavall blanc** és la part irascible.

PART RACIONAL (raó)	AURIGA (conductor)	Ha de governar i dirigir el carro
PART IRASCIBLE (valor, ambició)	CAVALL BLANC (cavall "bo")	S'ha d'aliar amb l'auriga per tal d'assegurar la bona marxa del carro i controlar el cavall negre
PART CONCUPISCIBLE =	CAVALL NEGRE (cavall "dolent")	Ha de ser controlat, s'ha de subordinar . Té tendència a desbocar-se i pot fer caure el carro

⁵ Si us hi fixeu, Plató utilitzava molt sovint mites per explicar i il·lustrar les seves idees: el mite de la caverna, l'anell de Gígies, el mite del metall, etc. En això, Plató ha estat sens dubte un filòsof i un creador insuperable: aquests mites perduren molt de temps dins la nostra ment i ens ajuden a pensar, a pensar amb imatges.

(desitjos)		
------------	--	--

Quina és la clau perquè el carro (és a dir, l'ànima) avanci? Que sigui l'auriga qui realment el governi i que aconseguixi dirigir correctament la força dels cavalls.

Què passa si el cavall negre (els desitjos) té més força que l'auriga, el conductor? Que el carro (l'ànima) caurà.

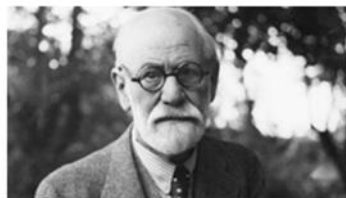
Quin és el paper del cavall blanc (la part irascible)? Ajudar l'auriga a controlar el cavall negre i a fer avançar el carro.

La imatge, certament, ajuda a entendre de manera molt gràfica la teoria de l'ànima de Plató.

Dues observacions que són interessants:

- 1) Per Plató, la raó, com a tal, no té mai prou força⁶. Per moure's, li cal la força dels cavalls (el desig, l'ambició, etc.)
- 2) El paper del cavall blanc és ambigu. Pot ser un aliat de la raó, però també pot descontrolar-se. Les persones governades per la part irascible poden ser persones extremadament ambicioses, amb molta set de poder, una mica tiràniques. La raó no ha d'eliminar aquesta força (és una força que, ben controlada, pot ser molt positiva i pot contribuir a realitzar finalitats racionals), simplement ha de ser controlada, educada. Veurem més endavant, **quan parlem del vincle ànima – ciutat**, que la ciutat tampoc no podrà prescindir d'aquest tipus de força: serà la força dels guardians, fonamentals per garantir l'ordre i el benestar de la ciutat.

Per anar més enllà: Plató i Freud

⁶ Aquesta tesi contrasta amb una de les tesis clàssiques de Sòcrates, anomenada “intel·lectualisme moral” i que considerava que, a partir del moment que la raó mostra a l'individu una acció com a moralment correcta, l'individu no podia sinó realitzar-la. El coneixement del bé és capaç d'engendrar, per si sol, la conducta virtuosa. Tal era, per Sòcrates, el poder d'atracció que tenia en si mateix la raó.

La teoria psicològica de **Plató** (recordem que la paraula *psicologia* ve de *psyché*, que en grec vol dir “ànima”) tindrà un paral·lel contemporani en la teoria psicològica de **Freud**, l’inventor de la psicoanàlisi, una disciplina que va **revolucionar** el panorama de la psicologia i la filosofia a principis del segle XX.

Per Freud, la *psyché* humana també es trobava dividida en tres instàncies (el super-jò, el jo i l’allò) i el benestar de l’individu es basava en la capacitat d’establir una certa harmonia entre aquestes parts (tot i que, cal assenyalar-ho, el tipus d’harmonia en què pensava Freud, un autor que insistia en el paper indefugible de les **pulsions sexuals** en la *psyché* humana, era molt diferent del de Plató).

Per més informació, podeu consultar: https://es.wikipedia.org/wiki/Ello,_yo_y_supery%C3%B3

Quina és la rellevància d’aquesta teoria de la tripartició de l’ànima per la teoria política de Plató que veiem en el capítol anterior? Que és justament aquesta teoria el que permet classificar la naturalesa dels individus i atribuir-los un rol social ja que, per Plató, **en cada individu tendeix a dominar una part de l’ànima diferent**.

ÀNIMA	CIUTAT
Els individus en qui preval la part racional seran bons per →	Governar (classe dels governants)
Els individus en qui preval la part irascible seran bons per →	Protegir (classe dels guardians)
Els individus en qui preval la part concupiscible seran bons per →	Produir (classe dels productors, artesans)

El vincle ànima < ---- > ciutat

Veiem, per tant, que per Plató hi ha una **relació estreta entre parts de l’ànima i classes socials**, entre les característiques individuals de cadascú i el rol que ha de desenvolupar en el marc de la societat que estan fundant.

La fórmula potser podria resumir-se així:

Part que predomina en la teva ànima → Rol que has de tenir dins la societat ⁷

A aquestes alçades del diàleg, havent definit els diversos rols implicats en la ciutat i la manera com està conformada l'ànima, ara ja estan en condicions d'obtenir una **resposta satisfactòria** a la gran pregunta central de l'obra:

Què és la justícia? Què aporta la justícia? Per què és preferible a la injustícia?

La **justícia** consistirà, en paraules de Plató, en **“fer cada un el que és propi”**, és a dir, en desenvolupar de la millor manera possible la funció, l'activitat pròpia (fer sabates, si és sabater; governar, si és governant, etc.).

I la **injustícia** consistirà, al contrari, en la **confusió de rols**, en la usurpació de funcions (un sabater que vol governar, o un governant que es vol posar a fer sabates).

Llegim, per comprovar-ho, el següent fragment de la República:

-Mira, per tant, si opines el mateix que jo: **que el fuster faci la feina del sabater o que el sabater faci la del fuster o que un faci la feina de l'altre o que un sol intenti fer la feina de tots dos capgirant tota la resta, et sembla que podria malmetre greument la ciutat?**

-És clar que sí -va dir.

-Però, per contra, penso que, quan un artesà o un altre (...) pretengui entrar en la classe dels guerrers, o un dels guerrers en la dels governants, sense tenir mèrit per fer-ho, i, així, canviïn entre ells els seus instruments i honors, o quan un de sol intenti fer alhora els oficis de tots, llavors crec, tal com dic, que tu també opinaràs que aquest canvi i entremetiment serà ruïnós per a la ciutat.

-Absolutament.

-Per tant, **l'entremetiment i el canvi mutu d'aquestes tres classes és el mal més gran de la ciutat** i més que cap altre podria ser amb plena raó qualificat de crim.

-Plenament.

-I al crim més gran contra la ciutat no l'has de qualificar d'**injustícia**?

⁷ Podem dir d'alguna manera que Plató, per una banda, “polititza l'ànima” (perquè la concep com si fos una societat dividida i planteja la pregunta de “qui hi governa”) i alhora “psicologitza la ciutat” (perquè fa de l'ànima de cada individu i les seves qualitats la base del nou ordre polític).

-Sens dubte.

-Això és, doncs, injustícia. I a la inversa, direm: **la fidelitat al que és propi de cada classe, quan cada un faci la seva feina a la ciutat, ¿no serà justícia, al contrari d'allò altre, i no farà justa la ciutat mateixa?**

-Em sembla així i no pas d'una altra manera -va dir.

Plató, la República

Classes i virtuts

Quan cada classe fa allò que li és propi, la ciutat és justa.

I quan cada classe realitza de la manera més perfecta la funció que li és pròpia, espren les seves pròpies capacitats i arriba a l'excel·lència, a la **virtut** que li és pròpia. Cada classe té una virtut.

La virtut dels governants és la saviesa (o prudència, segons una altra terminologia).

És a dir, s'espera d'ells que siguin savis i que posin els seus coneixements i la seva capacitat intel·lectual en benefici de la ciutat.

La virtut dels guardians és la valentia (o fortalesa)

És a dir, s'espera que siguin valents i fidels defensors de la ciutat.

La virtut dels artesans és la moderació (o templança).

És a dir, s'espera que acceptin de limitar els seus desitjos i que es posin a les ordres de la part més racional de la ciutat (els governants).

Ja han trobat la clau que fa que una ciutat sigui justa: **una ciutat justa és aquella en què cadascú fa el paper que li pertoca, aquell que sap i pot fer millor d'acord amb les seves qualitats naturals.**

I quan cadascú fa el que li pertoca, i ho fa bé (és a dir, de manera excel·lent, virtuosa), això mateix fa que la ciutat pugui ser anomenada també sàvia, valenta, moderada i, com veurem, feliç.

- És **justa** perquè tothom fa el que li és propi.
- És **sàvia** perquè governen els més aptes per fer-ho, els individus que les seves qualitats racionals i morals converteixen en bons governants.
- És **valenta** perquè és defensada pels més aptes per fer-ho, els individus que les seves qualitats físiques i morals converteixen en bons guardians.

- És **moderada**, finalment, perquè els individus de la massa social dels productors accepten de grat l'ordre social i es posen a les ordres (obeeixen) d'aquells més capaços de discernir en què consisteix el bé.

I és en la mesura que la ciutat és totes aquestes coses (que és **justa**, que cada classe hi desenvolupa el seu rol, que tothom actua d'acord amb la seva naturalesa i d'acord amb allò que millor sap fer, que està guiada pels individus més savis, que està ben defensada i que els productors la proveeixen i hi troben alhora els estímuls morals adequats per conduir la pròpia vida) que es pot anomenar **una ciutat feliç** (i no feliç pel que fa només a una de les seves classes, sinó a totes).

Ara bé, aquesta **fórmula de la justícia** que s'aplica a la **ciutat**, s'aplicarà també de la mateixa manera a l'**ànima**, i les mateixes raons que ens porten a anomenar justa una ciutat ens portaran també a anomenar justa l'ànima.

En virtut del **principi de justícia** que han descobert en la ciutat, Sòcrates i els seus companys podran afirmar ara que l'home és just en la mesura que cadascuna de les parts de la seva ànima fa la **funció que li és pròpia** i que regna entre elles un **ordre** adequat.

—I, per tant, Glaucó, direm que un **home** és **just** de la mateixa manera que dèiem que era **justa** la ciutat.

—També això és totalment necessari.

—(...) no hem oblidat que la ciutat era justa perquè cadascuna de les seves **tres classes** hi feia allò que li era **propi**.

—No crec que ho hàgim oblidat.

—Així, doncs, hem de tenir present que cadascun de nosaltres només serà just i farà allò que ha de fer, si cadascuna de les **parts** de la seva **naturesa** fa allò que li és **propi**.”

És a dir, la part racional governa, la part irascible s'alía amb la raó i la part concupiscible se subordina.

El que val per la ciutat val també per l'home, per l'ànima, i és en virtut del mateix principi que l'un i l'altre esdevenen justos i feliços i que regna entre les seves parts una harmonia. Plató també parlarà en termes de malaltia i salut (harmonia entre les parts = salut / desajustos entre les parts = malaltia)

JUSTÍCIA =

cada part fa el que el que li és propi
i desenvolupa la seva funció natural
(ja sigui en l'ànima com en la ciutat)

Harmonia i salut

(ja sigui en l'ànima com en la ciutat)

FELICITAT

(ja sigui en l'ànima com en el ciutat)

Un punt espinós: el paper dels productors

Abans d'avançar, diguem algunes paraules sobre el paper que Plató reserva a una d'aquestes tres classes socials i que segur que no ens ha passat inadverent: els productors, la majoria social treballadora.

No sembla evident que Plató els reserva un destí que de cap manera els pot fer feliços? No els condemna a una existència que ningú voldria?

Res més lluny de les intencions de Plató!

Sobre aquesta qüestió, el millor que podem fer és llegir les paraules de Mario Veggetti i Luca Fonnesu, grans especialistes de Plató:

Llibertat i submissió

La idea platònica de **llibertat** no pot resultar-nos més allunyada de la idea de llibertat implícita en la nostra sensibilitat individualista i democràtica.

És necessari, però, concentrar-se en les raons que porten Plató a formular una tal posició: ell està convençut que l'obediència als governants no n mal pels **súbdits**, sinó un **avantatge**: gràcies a la **guia** d'aquells que són **racionals i virtuosos** (i, per tant, millors), els súbdits garanteixen per a si mateixos la millor conducta de vida possible en relació a la seva natura.

Com es pot veure, la idea platònica és una **idea aristocràtica de la legitimitat del poder**, però no es tracta d'una aristocràcia basada en el naixement, sinó en el **saber**. Els filòsofs són cridats a governar no perquè pertanyin a un estirp antiga i noble, sinó perquè són els únics que posseeixen els **coneixements** que permeten dirigir l'Estat **en interès de tothom** i de portar-lo així cap a la realització de la **justícia** i la **felicitat**.”

Mario Vegetti, Luca Fonnesu, *Filosofia: autori, testi, temi. 1*

(Traducció pròpia)

Gràcies a la **guia** dels governants (models de racionalitat i virtut), els productors poden aspirar a subordinar-se a l'element racional que no tenen en ells i accedir així a la justícia i a la felicitat (com un **nen** que necessita la guia dels **pares**).

Podem naturalment no estar-hi gens d'acord ni mica, però hem d'entendre exactament el pensament de Plató.

Altres aspectes de la ciutat platònica

Recullo en aquest apartat altres aspectes importants a tenir en compte del projecte de ciutat que es planteja a la *República*.

1. Les classes superiors no tindran ni propietat privada ni família; tot serà en comú, inclosos els fills.

Aquesta és sens dubte una proposta que pot sorprendre i que de ben segur també sorprenia als contemporanis de Plató.

Ni els governants (filòsofs-reis) ni els guardians podran acumular riqueses, ni tenir una casa pròpia, ni una família, ni res en general que puguin dir “això és meu i no teu”. Quan tinguin fills, els fills seran separats dels pares i criats en guarderies públiques. No sabran qui són els seus pares i anomenaran a tothom “pare” i “mare” i “germà” i “germana”.

Què és el que busca Plató a través d'aquestes mesures?

A través de la supressió de la propietat privada, busca crear les condicions per **garantir que les classes superiors visquin completament entregades al bé comú** i no puguin corrompre's i governar en nom d'interessos privats (la família, la riquesa, etc.)

No hi haurà conflicte entre l'interès privat i l'interès públic perquè, gràcies a aquestes mesures, un i l'altre es confondran, seran tot u.

2. El paper de les dones

Enfrontant-se als esquemes sexistes de la seva època, Plató planteja en la seva *República* que les **dones** puguin desenvolupar **les mateixes funcions** que els homes, si n'estan qualificades. En l'estat que imaginem, per tant, hi poden haver dones governant i dones fent de guardianes. Aquest punt devia xocar molt a la seva època, en què les dones pràcticament no tenien cap paper fora de l'àmbit domèstic i familiar.

3. El paper de l'educació

El paper de l'educació és d'una gran importància en la *República* de Plató. L'ànima, si bé és cert que té una certa configuració natural (és a dir, que, en néixer, cadascú té un equilibri diferent entre les diverses parts de l'ànima), necessita educació. I una bona educació pot contribuir a millorar l'ànima i a formar en general la seva sensibilitat (a fer-li estimar les coses que és convenient d'estimar i detestar les coses que és bo de detestar).

Els grans instruments d'aquesta educació de la sensibilitat són, en una primera etapa, la **música**⁸ (en aquella època, la música també incloïa la literatura) i la **gimnàstica**. És a través de l'educació musical i física com Plató espera educar els sentiments dels fills de les classes superiors i inculcar-los les qualitats morals i intel·lectuals desitjades (en un principi, els productors estaven exclosos d'aquesta educació).

Després de la **música** i la **gimnàstica**, en una segona etapa, venen els **estudis matemàtics** (aritmètica, geometria, astronomia i harmonia musical); per últim, la **filosofia**, també anomenada dialèctica.

⁸ "La idea que la música exerceix una influència excepcional en la natura humana constitueix un aspecte crucial de l'antiga cultura musical grega (...) Des dels poemes homèrics fins al *De música* d'Aristides Quintilià, passant pel pitagorisme, les tragèdies, els diàlegs de Plató, les obres d'Aristòtil i dels estudiosos de la teoria musical, el recorregut conté nombroses referències a **la idea que la música pot guarir ferides del cos i de l'ànima, formar el caràcter i exercir una acció persuasiva**", explica Francesco Pelosi, en el capítol *Musicoterapia e "psicomusicologia" nelle fonti antiche*, dins del llibre *L'antichità*, a cura d'Umberto Eco. Segons l'antiga mitologia, "al so de la lira d'Àmfion les pedres es mouen i es posen a formar els murs de Tebes; objectes inanimats, animals i persones són atrets i subjugats per la música d'Orfeu".

Aquest procés educatiu és també un **procés de selecció**: els individus que es demostrin més dotats intel·lectualment i moralment podran destinar-se a la tasca suprema, el govern de la ciutat. Seran els **filòsofs-reis**.

4. El manteniment de l'ordre social: les “nobles mentides” i la censura

Plató sembla conscient que l'ordre social que proposa, tot i estar dissenyat per superar els conflictes interns en què desembocaven els règims anteriors (oligarquia -govern dels rics contra els pobres-, democràcia -govern dels pobres contra els rics-) i per garantir la felicitat de tots, pot despertar **reticències** entre determinats sectors socials, especialment els productors (mal acostumats, en democràcia, a jugar diversos papers alhora en la ciutat i a gaudir d'una llibertat que els conduïa, en opinió de Plató, a una certa anarquia, font d'infelicitat).

És per això que imagina dos grans “paquets de mesures” per tal de garantir l'ordre social, especialment durant els primers temps (les primeres generacions).

Per un costat, caldrà explicar-los una “**noble mentida**” per tal que acceptin el lloc que els ha tocat dins la societat: és el **mite del metalls**.

Per la seva cruesa, val la pena citar-ne un fragment:

Fragment del **MITE DELS METALLS**

«Todos los de la ciudad sois, en efecto, hermanos -así les diremos cuando contemos el mito-, pero cuando la divinidad modeló a cuantos de vosotros tienen capacidad para gobernar, les mezcló **oro** en el momento de su creación, por lo cual son los más valiosos; y a cuantos son auxiliares **plata, y hierro y bronce** a los agricultores y a los demás artesanos. Así pues, dado que sois todos del mismo origen, la mayoría de las veces engendraréis hijos semejantes a vosotros, pero hay ocasiones en que un hijo de plata puede nacer de un padre de oro y un hijo de oro de un padre de plata, y así sucesivamente unos de otros. Entonces, la divinidad encomienda a los que gobiernan, ante todo y especialmente, que de nada sean tan buenos guardianes ni pongan su vigilancia tan celosamente en nada como en los hijos, comprobando cuál de los metales les está mezclado en sus almas, y, en el caso de que su propio hijo tenga algo de bronce o hierro, en modo alguno muestren compasión, sino que, siendo justos con el valor que tiene su naturaleza, lo releguen entre los artesanos o entre los agricultores, y si, por el contrario, de éstos nacen hijos con algo de oro o plata, los estimen en lo que valen y asciendan a los primeros a la clase de los guardianes y a los segundos a la de los auxiliares”

Plató, *La República*

Per una altra banda, Plató imagina un **vast programa de censura de les arts**, per tal de garantir que no s'introdueixen idees i sentiments que puguin danyar l'ambient moral de la ciutat:

“No bastará, pues, que vigilemos a los poetas, obligándoles a que nos presenten en sus obras modelos de buen carácter, o a no divulgarlas en absoluto. Será preciso que fijemos nuestras miradas sobre todos los demás artistas, para impedir que copien en pintura, en arquitectura o en cualquier otro género, la maldad, la intemperancia, la vileza o la fealdad. (...) Nos interesa, por el contrario, buscar artistas hábiles, capaces de seguir la huella de la naturaleza de lo bello y de lo gracioso, a fin de que nuestros jóvenes, educados en medio de sus obras como en una atmósfera pura y sana, reciban sin cesar saludables impresiones por los ojos y por los oídos, y que desde la infancia se vean insensiblemente conducidos a imitar y a amar lo bello.”
Plató, República, llibre III, 401b-e

Amb tot, novament, no hem de veure Plató com un autor malèvol o retorçat (tot i que, naturalment, puguem rebutjar enèrgicament el seu projecte polític). És important tenir present que Plató parteix en tot moment de la més absoluta convicció que, tot el que proposa, ho fa pel bé de la ciutat i que, per exemple, el fet de seleccionar (censurar) les obres dels poetes en funció del seu contingut moral és un fet indispensable per assegurar el creixement harmoniós de les noves generacions.

Un exercici per concloure

Aquest esquema sintetitza i relaciona tots els elements que Plató posa sobre la taula en la construcció de la polis (ciutat) ideal.

Per comprovar que ho has entès, mira l'esquema⁹ i explica-te'l a tu mateix.

(Apareix un element que no hem explicat, la localització anatòmica de les parts de l'ànima. Tot i així és fàcil d'entendre)

Imatge mítica de l'ànima	Localització anatòmica	Parts de l'ànima	Excel·lència o virtut ètica i política	Classes socials	Funció	Raça mítica
Auriga	Cap	Racional	Saviesa	Governants	Dirigir	D'or
Cavall blanc	Pit	Irascible	Fortalesa	Militars	Protegir	De plata
Cavall negre	Ventre	Concupiscible	Temperança	Treballadors	Proveir	De bronze o ferro

Per entrenar-te... Preguntes i respostes!

Fes-te aquestes preguntes i respon-les per comprovar que ho has entès. T'aconsejo que ho facis primer individualment, per tu mateix/a, i després que ho comentis amb un/a company/a :

- 1) Per què Plató no creia en la democràcia? Quin era el problema de la democràcia?
- 2) En què consisteix per Plató la justícia?
- 3) Quantes classes socials hi ha? Quina és la funció de cada classe social?
- 4) A quines posicions s'enfronta Sòcrates a l'inici del llibre de la *República*?
- 5) Quins fets van marcar la vida de Plató?
- 6) Quina és la relació entre ciutat i ànima?
- 7) Quines són les virtuts de cada part?
- 8) Qui ha de governar? Per què?
- 9) Per què pretenia prohibir la propietat privada a les classes superiors?
- 10) Quin mite va inventar per explicar la teoria de l'ànima?

⁹ Extrec l'esquema de <http://www.xtec.cat/~jortiz15/mites.htm>

Selectivitat

A l'examen de selectivitat, et convidaran a posicionar-te de manera personal en relació a una afirmació inspirada en el pensament platònic.

Per entrenar-te, reflexiona en les afirmacions següents (extretes totes d'exàmens de les PAU):

«És millor viure en una societat on a cadascú se li assigni una feina que es correspongui amb les seves capacitats naturals i la seva educació, que no en una societat on cadascú faci la feina que vulgui o l'interessi, tant si està capacitat per a fer-la com si no.»

«Si algú sap com s'ha d'actuar, aleshores actuarà rectament.»

«Perquè una societat sigui justa cal que cadascun dels seus membres es dediqui a allò que, d'acord amb les seves aptituds naturals, sap fer millor».

«Una persona actua adequadament només si fa que la raó sigui el que li guia l'acció».

«Per a saber actuar bé, cal tenir coneixement teòric de què és el bé».

«Les persones especialment dotades i preparades per a poder gestionar els assumptes que són d'interès públic no sols haurien de tenir l'oportunitat, sinó que tenen l'obligació moral, de dedicar-se a la política (si no hi ha altres persones tant o més ben preparades que elles que s'hi dediquin), encara que fer-ho els suposi tenir menys guanys econòmics o haver d'afrontar, a vegades, riscos personals.»

«A l'hora de determinar la competència d'una persona per a poder governar, les experiències i vivències que hagi tingut són tant o més importants que els coneixements que hagi adquirit amb l'estudi.»

«Pot ser que en una societat no hi hagi ningú que sigui injust, però que, tot i així, aquella societat en conjunt sigui injusta».

El tribunal de les PAU dona les indicacions següents sobre com abordar aquest exercici:

Consideració raonada a favor o en contra d'una tesi (2 punts).

Es tracta d'avaluar una afirmació que està relacionada amb les temàtiques que va tractar l'autor del text (però pot no estar relacionada amb la temàtica específica del text de l'examen). Has d'intentar justificar la teva postura a favor o en contra de l'afirmació tot fent-ne una valoració personal (la teva postura pot consistir també, és clar, en explicar, de forma raonada, perquè de fet no estàs ni a favor ni en contra de l'afirmació).

No es demana, doncs, que expliquis què és el que tu creus que pensaria l'autor del text sobre aquesta afirmació, sinó que expliquis què és el que tu penses i perquè. Es tracta que facis l'esforç d'argumentar d'una forma personal, clara i coherent a favor o en contra de la tesi.

És important que no et limitis simplement a fer afirmacions, sinó que facis l'esforç de proporcionar arguments o consideracions a favor de la postura que vols defensar: és a dir cal que facis l'esforç de justificar perquè estàs a favor o perquè està en contra de la tesi proposada.

D'altra banda, l'acord del corrector/a amb la tesi que defenseu no podrà tenir-se en compte en avaluar aquesta pregunta, ni tampoc el fet que potser ignoreu fets o arguments històricament importants.

